

ЗАГАЛЬНА ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ЛЮДИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

GENERAL COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO HUMAN EXPLOITATION UNDER THE CRIMINAL CODES OF UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND

Сотула О.С., д.ю.н.,
професор кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет

Христюк В.В., аспірантка кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет

Стаття зосереджена на деталізованому порівняльному аналізі норм кримінального законодавства України та Республіки Польща у сфері експлуатації людини в умовах глобалізованого світу та динамічного розвитку міжнародних взаємин, захисту прав і свобод людини, зокрема прав військовополонених та цивільних осіб при військовій агресії.

Основу дослідження складає глибокий аналіз конкретних статей кримінальних кодексів двох держав та доцільність законодавчої ініціативи внесення змін до українського кримінального законодавства.

Українське законодавство відображає універсальні принципи, з особливою увагою на запобігання формам жорстокості вчинення кримінальних правопорушень у сфері експлуатації людини. Аналіз кримінально-правових норм двох держав дає визначення, яким чином різноманітні культурні, історичні та соціополітичні особливості можуть формувати законодавчі рамки у сфері прав людини. У статті увага приділяється критичній важливості дотримання міжнародних норм та адаптації законодавчих актів до особливостей кожної держави. Результати дослідження сприяють глибшому розумінню методологій, за допомогою яких дві географічно та історично пов'язані країни формують законодавчі механізми захисту громадян, враховуючи при цьому власні національні ідентичності та міжнародні договірні зобов'язання.

Специфічний фокус дослідження цієї статті полягає у тому, що більшість попередніх досліджень була зосереджена на загальному аналізі кримінального законодавства зарубіжних країн. Дослідження, яке зосереджується на порівнянні двох конкретних кримінальних кодексів наповнює вітчизняне законодавство у сфері експлуатації людини.

У міжнародному контексті, обидві країни є частинами різних міжнародних угод та конвенцій з прав людини, аналіз їх національного законодавства може вказувати на те, як вони інтерпретують та впроваджують ці міжнародні зобов'язання.

Результати дослідження можуть стати основою для рекомендацій з поліпшення законодавства в обох країнах, а також надати поради для інших країн, які прагнуть модернізувати своє законодавство у цій сфері, можливості вивчення, адаптації та впровадження ефективних механізмів захисту осіб у військових умовах, відповідно до міжнародних стандартів і з урахуванням національних особливостей України.

Новизна такого дослідження полягає в унікальному поєднанні теоретичного аналізу з практичними рекомендаціями щодо внесення змін у національне законодавство, а також в освітленні важливої теми в контексті сучасних міжнародних викликів.

Ключові слова: порівняльний аналіз, експлуатація людини, трафікінг, захист прав людини, міжнародні угоди, військові конфлікти, міжнародні зобов'язання, експлуатація контрагента, модернізація законодавства.

The article focuses on a detailed comparative analysis of the norms of the criminal legislation of Ukraine and the Republic of Poland in the field of human exploitation in a globalized world and the dynamic development of international relations, the protection of human rights and freedoms, in particular the rights of prisoners of war and civilians during military aggression.

The basis of the study is a deep analysis of specific articles of the criminal codes of the two states and the appropriateness of the legislative initiative to amend the Ukrainian criminal legislation.

Ukrainian legislation reflects universal principles, with particular attention to preventing forms of cruelty of committing criminal offenses in the field of human exploitation. The analysis of the criminal legal norms of the two states gives a definition of how various cultural, historical and socio-political features can form the legislative framework in the field of human rights. The article focuses on the critical importance of compliance with international norms and adaptation of legislative acts to the characteristics of each state. The results of the study contribute to a deeper understanding of the methodologies by which two geographically and historically related countries form legislative mechanisms for protecting citizens, while taking into account their own national identities and international contractual obligations.

The specific focus of the study of this article is that most of the previous studies focused on the general analysis of the criminal law of foreign countries. A study that focuses on comparing two specific criminal codes fills in domestic legislation in the field of human exploitation.

In an international context, both countries are part of various international human rights agreements and conventions, and an analysis of their national legislation may indicate how they interpret and implement these international obligations.

The results of the study can inform recommendations to improve legislation in both countries, as well as provide advice for other countries like.

Key words: comparative analysis, human exploitation, trafficking, human rights protection, international agreements, military conflicts, international obligations, exploitation of the counterparty, modernization of legislation.

Постановка та актуальність проблеми. В умовах глобалізованої системи міжнародних відносин неможливо ігнорувати міжнародний контекст законодавчої діяльності кожної окремої країни. Центральне місце в цьому контексті займає порівняльний аналіз кримінально-правових норм, спрямованих на захист прав і свобод особи від різних форм експлуатації. У зв'язку з геополітичними положенням, щільною історичною спадщиною та активізацією двосторонніх відносин України та Республіки

Польща, дослідження їхніх законодавчих підходів до проблеми експлуатації людини виявляється першочерговим завданням для юридичної науки.

Глобальні контури експлуатації людини полягають у тому, що сучасні міжнародні виклики, такі як трафікінг, примусова праця та військові конфлікти, зумовлюють необхідність глибокого аналізу кримінальних норм, спрямованих на захист особи. Адаптація до європейських стандартів в контексті євроінтеграційних процесів

України та її співробітництва з країнами Європейського Союзу, особливо з Республікою Польща, є невід'ємною частиною формування чіткого законодавства у сфері експлуатації людини.

Актуальність дослідження полягає в високій соціальній значущості теми експлуатації людини, стратегічній необхідності гармонізації законодавства України до міжнародних стандартів в умовах сьогодення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правового законодавства, яке прямо або опосередковано визначає, регулює і встановлює відповідальність за дії, пов'язані з експлуатацією людини, в законодавстві України та Республіки Польща. **Предметом дослідження** є конкретні статті, положення та норми кримінального законодавства обох країн, які безпосередньо або опосередковано стосуються експлуатації людини.

Метою дослідження є виявлення, аналіз і порівняння особливостей, у підходах України та Республіки Польща до кримінально-правового регулювання питань, пов'язаних з експлуатацією людини та визначення ефективності діючих норм вітчизняного законодавства та можливих напрямів для їх вдосконалення.

Методи дослідження. Догматичний (формально-правовий) метод був використаний для вивчення та аналізу нормативно-правових актів України та Республіки Польща щодо експлуатації людини, порівняльно-правовий метод – для зіставлення підходів у законодавствах України та Республіки Польща, що стосуються проблеми експлуатації людини. Ці методи, використовуючи разом, дозволять у комплексі розглянути проблему, визначити її основні аспекти та знайти можливі шляхи її вирішення на основі порівняння досвіду двох країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що тема експлуатації людини є однією з ключових на міжнародному рівні. Це підтверджують численні доповіді ООН, ОБСЄ, Європейського Союзу, а також інших міжнародних організацій. В останні роки зростає кількість наукових робіт з цієї теми в Україні та Польщі, що свідчить про актуальність та важливість проблеми для обох країн.

Так, питання трафікінгу, примусової праці та інших форм порушень прав людини досліджували такі іноземні науковці Андерсон, Бріджіт та О'Коннел Девідсон, Джулія «Is Trafficking in Human Beings Demand Driven? A Multi-Country Pilot Study» ця робота досліджує попитовий аспект проблеми трафікінгу. У Республіці Польща в цій сфері здійснює дослідження Катажина Лісовска з Центру з протидії трафікінгу у Варшаві.

Порівняльний аналіз кримінально-правових норм у вітчизняному законодавстві частково досліджували такі вчені, як П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Гришук, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. М. Костенко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, Є. Л. Стрельцов, О. С. Согула та інші.

Експлуатація людей як предмет кримінально-правової регламентації є актуальною проблемою сучасних держав. У контексті глобалізації та зростання міжнародної співпраці потреба в узгодженому підході до цього питання стає ще більш очевидною. З метою забезпечення ефективного захисту прав осіб та встановлення об'єктивної відповідальності за злочини, пов'язані з експлуатацією та впровадження отриманих результатів дослідження на практиці, нами було здійснено розширений порівняльний аналіз чинних кримінальних кодексів України та Республіки Польща.

Так, Кримінальний кодекс Республіки Польща включає чотири розділи Особливої частини, що містять норми щодо експлуатації людини: розділ 16 – основна увага встановлюється на заборону дій, що порушують міжнародне право, в тому числі примус до військової служби в армії супротивника; розділ 23, який містить норми, що забороняють торгівлю людьми, застосування насильства з метою примусу, а також примус до вступу в шлюб;

розділ 25 регламентує питання, пов'язані з примусом до статевих відносин та іншими формами сексуальної експлуатації та розділ 36, який приділяє увагу експлуатації в контексті господарської діяльності [1, с. 138].

Кримінальне законодавство України передбачає п'ять розділів особливої частини, де регламентуються питання експлуатації людини: розділ 2, який фокусується на порушенні правил трансплантації органів та насильницькому донорстві; розділ 3, закріплює заборону на торгівлю людьми, експлуатацію дітей та інші пов'язані з ними злочини; розділ 4, який містить норми, що стосуються примусу до статевого зв'язку; розділ 12, регламентує заборону на виробництво та розповсюдження порнографії, сутенерство та інші форми експлуатації, та розділ 20, який зосереджено на порушеннях міжнародного гуманітарного права [2].

Кримінальне законодавство обох країн має досить детальну та розгалужену систему норм, спрямованих на протидію різним формам експлуатації людини. При цьому особливості регулювання в кожній країні відображають специфіку національного законодавства та міжнародних зобов'язань. Для подальшого удосконалення законодавства, вважаємо за необхідне здійснити порівняльний аналіз деяких статей кримінальних кодексів.

При порівнянні статті 124 Кримінального кодексу Республіки Польща «Інші порушення міжнародного права» (§ 1. Хто, порушуючи міжнародне право, змушує осіб, перелічених у ст. 123, здійснити замах на життя чи здоров'я військовополонених чи цивільних осіб, примушує служити в збройних силах супротивника або брати участь у військових операціях, спрямованих проти їхньої власної країни, застосовує тілесні покарання, примушує цих людей до статевих стосунків, примушує до іншого статевого акту або вчиняти такий акт, вчиняє замах на вбивство, незаконно погрожує або принижує особисту гідність особи, зокрема до здійснення принизливого поводження, позбавляє волі, позбавляє права на незалежний та неупереджений суд або обмежує право цих осіб на захист у кримінальному провадженні, проголошує права або позови громадян протилежної сторони, які вичерпані, призупинені або недопустимі до розгляду в суді, караються позбавленням волі на строк не менше трьох років. § 2. Таке ж покарання буде накладено на кожного, хто, всупереч міжнародному праву, затримує репатріацію військовополонених або цивільних осіб, переміщує, переселяє чи депортує цивільних осіб, військовозобов'язаних, вербує до збройних сил осіб віком до 18 років або фактично використовує таких осіб у бойових діях) [1, с. 138], та статті 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни», нами було виділено, що обидві статті спрямовані на охорону осіб у контексті збройних конфліктів та дій, що відбуваються під час війни чи окупації, зосереджуючись на порушеннях, заборонених міжнародним правом. Об'єктом злочину у обох статтях є суспільні відносини, пов'язані з дотриманням норм та звичаїв війни, міжнародних договорів, гуманітарного права та прав людини. Суб'єктом злочину може бути загальним та спеціальним. Об'єктивна сторона злочину за статтею 124 включає такі дії як примус до служби в армії супротивника, застосування тілесних покарань, примус до статевих стосунків, погрози, обман, обмеження прав людини, зокрема права на захист у кримінальному провадженні та інші. За статтею 438 об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні таких діянь: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; вигнання, розграбування, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, а також віддання наказів про вчинення таких дій. Суб'єктивна сторона злочину в обох статтях характеризується умисною формою вини. Щодо санкцій, стаття 124, передбачає позбавлення волі на строк не менше трьох років, а за Кримінальним кодексом України – позбавлення

волі на строк від восьми до дванадцяти років; у випадку дій, поєднаних з умисним вбивством, – від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі [2].

І хоча обидві статті мають спільну мету – забезпечити дотримання міжнародних норм та протидії експлуатації людини під час військових дій, вони відрізняються у конкретизації злочинів та передбачених покарань. Диспозиція статті 124 Кримінального кодексу Республіки Польща має більш широкий перелік злочинів (за польським законодавством встановлений термін – злочин), оскільки її норми чітко регламентують порушення у сфері міжнародного права, тоді як стаття 438 Кримінального кодексу України спрямована на кримінальні правопорушення законів та звичаїв війни. Також, маємо зазначити, що українське кримінальне законодавство встановлює більш суворе покарання. Окрім того, враховуючи умови сьогодення нашої країни, а саме у ході активних бойових дій, під прикриттям широкомасштабного вторгнення, Збройні Сили Російської Федерації вторглися на територію України, з метою її окупації, зміни меж її території з одночасним грубим порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Враховуючи це, українське кримінальне законодавство показало свою ефективність, про що свідчить велика кількість вироків за 2022–2023 роки по обвинуваченню військових держави-агресора у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України.

З огляду на порівняння статей обох країн, ми дійшли висновку, що стаття 438 Кримінального кодексу України більше відповідає завданню кримінального законодавства держави, міжнародним стандартам у контексті міжнародно-правових відносин, та під час воєнного стану в Україні у значній мірі реалізована у практичному аспекті, містить чіткий кваліфікований склад у порівнянні із статтею 124 кримінального кодексу Республіки Польща. Таким чином вважаємо, що у подальшому співпраця із польськими науковцями дала б підстави пропонувати зміни та доповнення до кримінального кодексу Республіки Польща, з огляду на досвід України. Наприклад запропонувати виокремити кримінальні правопорушення щодо порушення законів та звичаїв війни, а статтю 124 присвятити злочинам у сфері міжнародного права (обмеження прав людини, зокрема права на захист у кримінальному провадженні та інші).

При подальшому порівняльному аналізі, нами визначено, що найбільше кримінальних правопорушень щодо експлуатації людини у кримінальних кодексах обох країн визначено у сфері торгівлі людьми та сексуальної експлуатації. У кримінальному кодексі України це розділи «кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості», «проти волі, честі та гідності особи», у кодексі Польщі – «проти свободи» і розділ «посягання на статево свободу та пристойність».

Так, нами визначено, що кримінальні правопорушення у сфері торгівлі людьми за статтями 189а «Торгівля людьми» польського кримінального кодексу (§ 1. Хто вчиняє торгівлю людьми, карається позбавленням волі на строк не менше 3 років. § 2. Хто готувався до злочину, зазначеного в § 1, карається позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років) [1, с. 138], та 149 Кримінального кодексу України, спрямовані на захист прав людини та оборону її від незаконної торгівлі.

Польський кримінальний кодекс не деталізує специфічних суб'єктів злочину та об'єктивної сторони злочину, тоді як український включає дії здійснені щодо неповнолітніх, дії щодо неповнолітнього здійснених його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками; деталізує діяльність, включаючи вербування, переміщення, переходування, передачу, одержання людини з метою експлуатації. Суб'єктивна сторона злочину за статтею 189а також

не конкретизована, в українському кримінальному кодексі вказано на наміри злочинця, які включають використання примусу, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого з метою отримання прибутку.

Таким чином, польське законодавство приймає більш агрегований підхід до визначення цього злочину, в той час як українське законодавство зосереджується на деталізації конкретних форм та проявів злочинної діяльності, а також визначає більший спектр санкцій відповідно до конкретних обставин вчинення злочину. Це свідчить про необхідність постійної адаптації законодавчих норм до динамічно змінюваних реалій та специфіки проблеми в різних державах. Білатеральний обмін досвідом у сфері правового регулювання між такими країнами як Україна та Польща може стати підґрунтям для розробки нових, більш ефективних механізмів протидії торгівлі людьми на національному рівні. Особливість злочину торгівлі людьми полягає в його комплексності, яка вимагає від законодавців глибокого розуміння не лише юридичних, а й соціальних, економічних та психологічних факторів. У цьому контексті деталізований підхід, оснований на українській моделі, може забезпечити точніше виявлення злочинних дій. Одночасно, більш узагальнений підхід, характерний для Польщі, може охопити більший спектр потенційних правопорушень.

Враховуючи транснаціональний характер торгівлі людьми, зосередження уваги на міжнародному співробітництві та інтеграції оптимальних практик з різних юридичних систем визначається як пріоритетний напрямок для ефективного вирішення цієї проблеми.

На нашу думку, окремо підлягає аналізу стаття 191 «Примус до певної поведінки, бездіяльності» Кримінального кодексу Республіки Польща (§ 1. Хто застосовує насильство проти особи або незаконно погрожує з метою примусу іншої особи до певної дії, бездіяльності, карається позбавленням волі на строк до 3 років. § 1а. Таке ж покарання застосовується до кожного, хто з метою, зазначеною в § 1, застосовує насильство іншого роду постійно або таким чином, що перешкоджає користуванню займаним житлом іншою особою. § 2. Якщо злочинець діє у спосіб, визначений у § 1, щоб змусити повернути борг, карається позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років) з огляду на потенційну адаптацію до Кримінального кодексу України [1, с. 138].

Так, стаття 191 Кримінального кодексу Республіки Польща є докладним регулятивом щодо санкцій за вчинення насильства або вживання погрози з метою примусу. Нами було проведено аналітичний розбір цієї статті та визначено її потенційну релевантність для включення до Кримінального кодексу України.

Параграф 1 статті фокусується на каральних заходах проти осіб, які вдаються до насильства або погрози для здійснення примусу. Пропонована санкція – позбавлення волі на строк до 3 років. Параграф 1а – доповнює попередній пункт, акцентуючи на насильстві, яке має систематичний характер або суттєво заважає користуванню житлом. Санкція відповідає попередньому пункту. § 2 має особливий підхід до ситуації, коли насильство або погроза використовуються як засіб примусового відшкодування боргу. Санкція за цей злочин збільшена – від 3 місяців до 5 років позбавлення волі [1, с. 138].

Аналіз можливості інтеграції в українське законодавство. Український кримінальний кодекс вже має норми, що стосуються примусу та насильства. Однак ряд нюансів в польському варіанті може знайти своє місце в українському законодавстві, наприклад систематичність насильства як одна із форм впливу на жертву з метою її експлуатації. Введення даного критерію дозволить чітко регламентувати випадки, коли насильство є неодноразовим та має триваючий характер, тим самим заганяючи особу у підневільний стан. У сфері протиправного приму-

сового відшкодування боргів суворіші санкції за такі кримінальні правопорушення можуть стати ефективним засобом протидії неправомірним методам вимагання боргів.

На основі аналізу статті 191 КК Республіки Польща можна стверджувати про її потенційну релевантність для доповнення Кримінального кодексу України. Враховуючи названі аспекти, рекомендується розглянути можливість інтеграції окремих елементів цієї статті в українське законодавство з урахуванням специфіки національного правового поля.

Порівняльний аналіз статті 191б «Примус до укладення шлюбу з використанням сили, незаконної погрози, зловживання залежністю або використанням критичної ситуації» Кримінального кодексу Республіки Польща (§ 1. Кожен, хто насильством, незаконною погрозою або зловживанням залежністю чи використанням критичного становища спонукає іншу особу до шлюбу чи стосунків, які відповідають шлюбу в релігійному чи культурному колі злочинця, карається позбавленням волі від 3 місяців до 5 років. § 2. Такого ж покарання накладається на того, хто з метою вчинення злочину, зазначеного в § 1, використовуючи обман або зловживаючи залежними стосунками чи використовуючи критичне становище, спонукає іншу особу покинути територію Республіки Польща) [1, с. 138], та статті 151-2 Кримінального кодексу України щодо примусу до шлюбу.

Обидві статті спрямовані на проблему примусового шлюбу. Однак, Кримінальний кодекс Республіки Польща додатково розглядає примус до стосунків, які еквівалентні шлюбу в релігійному чи культурному аспекті, що вказує на більшу інклюзивність цього законодавства. В обох випадках центральне місце займає особа, яка стає жертвою примусових дій. У статті польського кодексу основна увага зосереджена на методах примусу, таких як насильство, погрози, зловживання залежністю та використання критичної ситуації та на обманному спонуканні до виїзду за межі Республіки Польща.

Основний фокус у статті 151-2 зосереджений на примусовому вступі в шлюб, співжитті без укладання шлюбу, та спонуканні до переїзду за кордон з цією метою. Суб'єктивна сторона злочину у обох статтях передбачає умисне вчинення злочину.

Таким чином, обидва кодекси враховують велику вагу злочину примусу до шлюбу та передбачають за нього серйозні санкції. Втім, польський кодекс встановлює більш широке і детальне визначення примусу, що включає релігійний та культурний контекст, а також специфіку обманного переміщення. З урахуванням глобалізації, міграційних процесів та культурної інтеграції, може бути доречно розглянути можливість запозичення деяких елементів із статті 191б для збагачення та уточнення кримінального законодавства України з цього питання.

Модифікації, наведені у цій роботі, мають на меті підсилити правовий захист особи у сфері експлуатації людини, особливо в контексті найбільш вразливих категорій населення. Вони також мають сприяти процесу гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Проте для впровадження цих модифікацій необхідно додаткове дослідження у рамках написання нашого наукового дослідження з теми «Незаконна експлуатація людини: питання кваліфікації та компаративістики».

З огляду на дослідження Кримінального кодексу Республіки Польща, окрім вищезазначених рекомендацій щодо внесення змін у чинне українське кримінальне законодавство, ми дійшли висновку, що окремо заслуговує на увагу стаття 304 «Експлуатація контрагента» у розділі злочинів проти господарського обороту та інтересів власності у цивільно-правових правочинах. Ця стаття спрямована на правовий захист сторін договірних відносин від зловживань та експлуатації, забезпечуючи справедливість та взаємну відповідальність сторін у договірних відносинах.

Експлуатація через непропорційну винагороду передбачає ситуації, де одна сторона (зокрема, якщо вона перебуває у вимушеному становищі) укладає договір під тиском іншої сторони. Якщо це призведе до непропорційної винагороди на користь сторони, яка здійснює тиск, зловживаюча сторона може бути покарана позбавленням волі на строк до 3 років. Параграф статті щодо експлуатації через «високі витрати» стосується ситуацій, коли контрагент надає грошову вигоду іншій особі (наприклад, позику чи кредит) і потім вимагає сплати додаткових витрат, які значно перевищують дозволені межі, встановлені законом. Санкція статті передбачає позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років. Розділ статті експлуатації через високі процентні ставки є аналогічним попередньому, але концентрується на вимогах до високих процентних ставок. Якщо особа вимагає від іншої сторони сплати процентів у розмірі, що значно перевищує законно встановлену межу, така особа може бути покарана позбавленням волі на строк, аналогічний покаранню за зловживання з високими витратами. Одночасно, маємо підкреслити, що вказана стаття не містить чіткого визначення суб'єкта злочину.

В цілому, ця стаття спрямована на запобігання експлуатації та зловживанню у сфері фінансових угод, зокрема в ситуаціях, коли одна сторона перебуває у вимушеному становищі. Подібні норми важливі для створення попередження експлуатації контрагента договірних відносин, здорового фінансового середовища та захисту прав споживачів.

У сучасних умовах глобалізації та зростання кроскультурних взаємодій стає очевидною необхідність вдосконалення національних законодавчих актів у відповідь на загрози соціального й економічного характеру, у тому числі, які пов'язані з експлуатацією людини у сфері договірних відносин. В контексті цього важливим є розгляд можливості інтеграції статті 304 «Експлуатація контрагента» до Кримінального кодексу України. Уніфікація та узгодження законодавства, що регулює захист прав фізичних і юридичних осіб, є ключовим принципом сучасного права. Перший параграф статті розкриває інструменти захисту осіб, що опинилися у вимушеному становищі, що сприяє формуванню більш справедливого правового полотна. Фінансова етика та прозорість стають основоположними в інтересах стабільної економіки. Інструментарій, представлений у другому та третьому параграфах, спрямований на регулювання комерційних відносин та запобігання потенційному зловживанню. Тобто, інтеграція такої статті може сприяти зближенню українського законодавства до міжнародних норм та стандартів, особливо в контексті захисту прав споживачів та протидії експлуатації у цій сфері.

Доцільно підкреслити, що в цивільному кодексі України поняття «контрагент» не застосовується, натомість визначено поняття «сторона договору» [3]. На нашу думку, застосування терміну «контрагент» у польській мові є особливостями лексики та етимології цієї країни, тобто виклад запропонованої статті в українському законодавстві із конкретним формулюванням терміну «контрагент» є недоречним.

Після аналізу всіх вище наведених фактів, вбачається за необхідне запропонувати власну норму кримінального законодавства, яка спрямована на протидію кримінальним правопорушенням проти господарського обороту та інтересів власності у цивільно-правових правочинах, а саме включити статтю до Кримінального кодексу України у розділ VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», а саме:

Стаття Зловживання становищем у договірних відносинах

1. Використання вимушеного стану фізичної особи, юридичної особи або організації без юридичного ста-

тусу, в результаті якого укладено договір, що покладає на сторону договору непропорційні фінансові або інші обов'язки, які передбачають непропорційну винагороду,

– карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

2. Незаконна вимога сплати відсотків із застосуванням погрози та насильства, в результаті дій, зазначених у частині першій цієї статті,

– карається позбавленням волі на строк до трьох років.

Таким чином, запропонована стаття слугуватиме засобом посилення правового порядку, спрямованого на захист сторін в договірних відносинах та протидії експлуатації у сфері договірних відносин. Введенням цієї статті створюється об'єктивна основа для формування конкурентного середовища, де забороняється зловживання домінуючим становищем або використання вимушеного становища контрагента. У контексті міжнародно-правових відносин контрагентів, запровадження чітких правил покращує інвестиційний клімат. Іноземні інвестори і партнери сприймають такі нововведення як гарантії юридичної захищеності своїх інвестицій. Стаття спрямована на зменшення можливостей для маніпулятивних дій з боку економічно або соціально домінуючих сторін, які можуть використовувати своє становище в недобросовісних цілях. Для інших нормативно-правових актів, введення такої статті може послужити прикладом для подальшого реформування інших сфер законодавства, зокрема цивільного, адміністративного та комерційного.

Отже, доповнення Кримінального кодексу України статтею про зловживання становищем у договірних відносинах має академічне підґрунтя і є результатом глибокого аналізу договірних відносин у сфері протидії експлуатації людини у контексті правового регулювання.

Висновки. При переході до європейських стандартів та з урахуванням глобалізаційних процесів, сучасна Україна зіткнулася з необхідністю реформування вітчизняного кримінального законодавства. Аналіз Кримінального кодексу Республіки Польща дає можливість виділити ключові аспекти, які можуть бути адаптовані в українському контексті для забезпечення ефективнішого захисту прав і свобод громадян у сфері незаконної експлуатації людини. Пропоновані законодавчі ініціативи відображають прагнення до забезпечення вищого рівня захисту від різноманітних форм експлуатації. Внесені пропозиції демонструють поступове розширення класичного розуміння експлуатації. На відміну від традиційних форм, сучасне законодавство повинно враховувати новітні виклики, такі як економічна експлуатація в договірних відносинах, експлуатація людини під час військових конфліктів. Хоча польська модель представляє великий інтерес для адаптації, потреба у комплексному аналізі, залученні широкого кола експертів та проведенні консультацій з громадськістю є ключовою для розробки оптимальних законодавчих рішень. Процес адаптації нових норм має бути поступовим, щоб забезпечити стабільність правової системи. Це передбачає не тільки внесення конкретних змін до законодавства, але й поширення правової освіти, підготовку фахівців та інформаційно-просвітницьку роботу серед населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс Республіки Польща/ під ред. В. Л. Менчинського ; переклад на укр. мову В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2017. 138 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01.09.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n976> (дата звернення 16.09.2023)
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 16.09.2023)
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг.ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.